

MAGYAR TANKÖNYVEK JUGOSZLÁVIÁBAN.

Minden tankönyvtől legalább is két elemi feltételt joggal elvárhatunk:

1. Olyan tiszta, zamatos nyelven szóljon a gyermekhez, amely emeli a szülői házból magával hozott anyanyelvet, nem pedig elrontja azt.

2. Leíró részeiben, olvasmányaiban, lehetőleg a gyermek környezetéből kiindulva, mind szélesebb körben haladva, ismertesse meg vele szülőföldjének földrajzi, természeti, történelmi, szellemi, gazdasági életét a maga igazi, hamis illúzióktól mentes valóságában. Csak így épülhet ki a gyermekben egy későbbi reális világkép alapja. Hiszen, sajnos, a tömegek nyomora miatt az iskolakönyv, különösen falun, úgyszólván az egyetlen művelődési eszköz a nyomtatott betű birodalmában.

Jugoszláviában a tankönyv állami monopólium. Így még nagyobb felelősséggel hárul az állam tankönyvengedélyező hatóságára az a feladat, hogy legalább a fenti két természetes feltétel betartására lehetőleg ügyeljen.

Jugoszláviában a hivatalos statisztika szerint 452 elemi iskolai osztály működik magyar nyelvvel, 446 tanerővel. A tanítás természetesen nem teljesen magyar, hanem vegyes. Az alsó két osztályban a törvény szerint még teljesen a gyermekek anyanyelvén folya a tanítás, a következő két osztályban már előtérbe lépnek az állam nyelvén tanítandó tárgyak, földrajz, történelem, stb., míg az 5—6 osztályokban már az anyanyelv csupán tantárggyá lesz és az államnyelv a magyar irodalmi (nyelvi) órákon kívül elfoglalja az egész tanrendet.

Fontos volna tehát, hogy legalább abban a szűkre korlátozott időben, amelyben a gyermekek anyanyelvükön tanulhatnak, jó könyvekből készülhessenek.

Amerre csak megfordultam a Vajdaságban, mindenütt a *Milutinovic Dusan* által szerkesztett „Olvasókönyv a magyar tannyelvű elemi népiskolák számára“ című, Újvidéken

a Natosevic Tanítói B. T. kiadásában megjelenő könyvekből tanultak a magyar gyermekek. Megvásároltam ennek legújabb kiadását, amely az I—III. osztályosok részére már a III. kiadásban, a IV. osztályosok részére már az V. kiadásban jelent meg 1933 és 1935 között. Az, hogy ilyen elterjedt és fontos magyar olvasókönyv szerzője szerb ember, önmagában véve sajnálatos. Magyar ember nem írhat jó szerb tankönyvet, de ez fordítva is áll, amint az alábbi néhány idézet is eléggé fogja bizonyítani. Csodálatos azonban, hogy immár harmadik, sőt ötödik kiadásban jelennek meg ezek az olvasókönyvek, anélkül, hogy szerzőjüket valaki figyelmeztette volna akárcsak a legkiütőbb, gyakran éppen a legkomolyabb tárgynál nevetségessé váló nyelvi hibákra. Az alábbiakban nem vehetjük sorra a négy kötet valamennyi hibáját, de meg kell kémünk a szerzót, hogy legalább a következő kiadás előtt adja át lelkiismeretes stilisztikai átjavításra az olvasókönyveket magyar anyanyelvű pedagógusnak.

1. Az első osztály tankönyve.

Kétségtelenül a legjobb még az első osztályos ABC könyv. Egyrészt talán azért, mivel ebben inkább csak egyes szavak vagy nagyon rövid mondókák vannak, másrészt mivel a két rajzoló, Petrov Emil és Radocsay F. festőművészek közül utóbbi valószínűleg magyar és talán ő gyomláta ki a feltűnőbb hibákat, amelyek a többi kötetben nagyon bántóak. Így az első osztályos könyvben csak az elavult bibliai régmúltnak folytonos használatát („mondá“, „kérdé“, „megengedé“) kellene kiküszöbölni. Tulajdonneveknél a magyar formát kellene használni, pl. Ilon helyett Ilona, vagy Ilonka és a párbeszédnek bizonyos mesterkéltségét kellene lefaragni. Pl. a „Háladatos légy“ című kis olvasmányban a gyermek szülei elé áll „és nyájasan *mondá*: Édes atyám és anyám, hoztam *önöknek* valamit“. (89. oldal.) Hasonló esetek sűrűn fordulnak elő.

2. A második osztály tankönyve.

Mindez azonban semmi ahhoz képest, ami a második osztálytól fogva következik.

Így mindjárt az első oldalon a Nemzeti Himnusz foglal helyet botrányosan rossz és több helyen érthetetlen fordításban. Ugyanez a fordítás később minden osztály olvasókönyvében visszatér. A gyermekeknek ezzel a szöveggel kell azt kívülről megtanulni és énekelni. Az e fordítással csúffá tett nemzeti ima álljon itt teljes egészében:

Nemzeti Himnusz.

I.

Úr Isten, az igaz őre,
Meggátlád, hogy érjen tönk —
Halld meg szavunk a jövőre
Szintén és légy Megmentünk!

II.

Szép lövönknek ép hajóját
Óvja karod hatalma!
Isten, védj a királyt, trónját
S népünk végig úgy, mint ma!

III.

Szép hazánk, te hősök hona,
Rég dicsőség őshazája,
Amely díszük mint korona —
Istenáldás szálljon rája!
Dicső nemzet szép hazája,
Kedves csak te vagy az édig!
Szép, hol róna borult rája,
Szép, hol hegylánc vonul végig.

IV.

Előre dicső zászló,
Harcra te hősi vér:
A haza javát gyászló
Jó puskánk szót most kér!

V.

Fegyverrel a jobbunkban,
Ellenre sújts, mennykő!
Vérírásra jogunk van,
Ha hont tiporni jó.

VI.

Petar királyt, Isten éltesd!
Fohászkodik népünk ma.

Néhány szemelvény a II. osztályos könyv magyartalan mondataiból (zárójelben az oldalszám).

„A kicsinyek aranyos kis kacsák, *miket* tyúkanyó költött ki“ (12).

„A pulyka nagy büszkén körültekint. *Akárcsak, ha azt mondaná: Ide nézzetek*“ (12).

A „Lakosok“ című kis olvasmány címe alatt öt gyerek táncol körben, köztük egy pörgekalapos kis magyar és egy tiroli-ruhás német fiúcska. A szöveg szerint: „Mindenütt megvédi az embert az országos törvény, amely szerint minden ember *egyforma*. Sok ember *más-más nyelven beszél*. Vannak hazánkban szerbül, németül, magyarul és más nyelven beszélő népek. Ezek mind békésen élnek egymással. Tisztelik, becsülik egymást. Mindannyian pedig egyformán szeretik a hazát, mely mindenkit boldoggá és elégedetté akar tenni. A mi hazánk igen nagy. Aki dolgozik, az boldogan él“ (19).

Alább megtudjuk, hogy „az ember szeme golyóalakú és *mélyen belenyúl a fejbe*“ (20).

Az egészségfenntartás szabályai közt ezt olvassuk: „ha künn átfáztál télen, nyavalyát hoz *azonnal rohanni* a forró kályhához“ (28).

Kissé borzong nyelvérzékünk és egyébként nem mernők túl hangosan elszavalni Jugoszláviában ezt az „Imádság a hazáért“ című versikét:

Isten,
Hadd virítson e hazának
Szabadság rózsája,
Még a dörgő fellegekből is
Mosolyogj le rája!!“ (36.)

„A fiú boldogan nézegette a ládát, megpróbálta, hogy *kizárja-e* a kulcs“ (64). A magyar ember a kulccsal *kinyitja* a ládát.

Az idegenszerűség mesterkéltisége nehezedik „A mi hazánk“ című olvasmánynak tartalmilag is jellemző következő részeire: „A mi hazánk a Jugoszláv Királyság. *Előbb* hazánk *fel volt darabolva* más országok között. Most azonban a nemzetek önrendelkezési joga alapján egy külön állammá egyesült. Hazánkban minden vallás és *mind a két* betűírás használata egyenjogú. *Mind a három* nemzetrészt egy közös nyelven beszél. (?) Azért tanulunk mi is az iskolában szerbül vagy horvátul, hogy az ország minden polgárát megérthesük.

A szlávokon kívül laknak még hazánkban nagyobb számmal magyarok, németek, albánok és románok. Mind *ezen* népek egyformán szeretik a hazát, mert a haza egyforma jogokat ad minden lakójának. Ez okból, ha nem is beszélnek egyforma nyelven, a hazát mégis egyformán szeretik. Mindannyian tisztelik és szeretik a királyt, ki az országot

bölcsen és igazságosan kormányozza felelős kormányával (35).“

„A gabona már *el van csépelve*“ (4) helyett, a „gabonát már elcsépeltek“ a helyes. Ez a szerkezet különben állandóan visszatér a tankönyvben.

Magyar gyermek nem mondja, hogy „legnagyobb az örömem akkor, mikor *anyókám* hangját hallom“ (6). Anyóka alatt idegen öreg nénit értünk, nem édesanyát.

3. A harmadik osztály tankönyve.

„Míg a háziasszony a *lovamnak szénáért ment*, én a tűz mellé ültem“ (33).

„A mi hazánk“ című olvasmány ezt mondja: „A szerbek, horvátok és szlovének egy nemzetnek fiai. Nem csak külsejük és származásuk szerint hasonlóak, hanem nyelvük, szokásaik és érzelmeik is azonosak. Egyesülésünk előtt több államban éltek mint *más-más* uralkodók alattvalói (sic.) Ma azonban egy közös nemzetet alkotnak és egy országban, egy uralkodó jogara alatt élnek.

E háromnevű nemzet egyesülésével egy erős nemzetté tömörült, az ország pedig erős állammá alakult. Ez az állam a mi hazánk“ (43).

„*Vigadalomban* a dal és tánc mellett a *gajdás* (dudás) sem hiányzik“ (46); *vigalom* a helyes szó és a *gajdás* a magyar *vigalmakból* bizony gyakran hiányzik, de a *cigány* majd mindig ott van.

A rossz gyerekekről azt mondja: „Ha hívják az iskolába, *szabadkoz*: fáj hasa s lába“ (103).

Nekünk viszont a szívünk fáj, ha magyar szövegben a szép magyar folyóneveket kizárólag így olvassuk: Dunav, Tamis, Begej, Karas, Néra, Viszla, stb.

Különben a harmadik osztályos könyv kezdi a szerb költők verseit magyar fordításban közölni; e fordításokat magyarok készítették. Kifogásolnunk kell azonban, hogy míg a szerb költők verseinél mindig kiteszi a költő nevét (Radićvic Branko, Zmaj Jovanovic, stb.), addig pl. a „Füstbe ment terv“ alatt nincs feltüntetve, hogy szerzője Petőfi. Hasonlóképpen névtelen a többi magyar vers is.

4. A negyedik osztály tankönyve.

Ebben a könyvben történelmi olvasmányok tódulnak előtérbe, de *kizárólag a szerb törzs őstörténetéből*, majd a rigómezei csatáig terjedő ó-szerbiai küzdelmek után mindjárt a balkánháború és a világháború egyes ütközeteinek leírása következik. A szerb őstörténet és a huszadik század háborúi közé eső félezredév (újkor) egész történetéből a gyermek nem tud meg mást, mint az 1804. évi és 1915. évi

sikertelen szerb felkelést a török ellen és Mihajlo fejedelem belgrádi lovasszobra előtt tarthat némi elmélkedést.

Sehol e könyvekben nem olvasunk Hunyadiról vagy akár Szibinyáni Jankról és küzdelmeiről Belgrád várfokain a törökök ellen, vagy fiairól: Lászlóról és Mátyás királyról, avagy Dugovics Tituszról, Kapisztránról, stb. Sehol a mohácsi vészről nem tanul az a gyermek, aki néhány kőhajításnyira él a mohácsi harctértől. Hogy a Vajdaság mai területe a magyar államnak része lett volna valaha, hogy határőrvidék volt hosszú időn át, miként történt a török kiűzése, majd az újonnan való telepítés, arról a gyermeknek nem szabad tudnia semmit. A Habsburg szó vagy valamely Habsburg uralkodó, pl. Mária Terézia neve elő sem fordul sehol, még kevésbé Rákóczi, Bethlen, Széchenyi, Kossuth, Petőfi neve. *Hiányzik a könyvekből az újkor egész gazdagsága, a gyermek mai közvetlen környezetének történelmi magyarázata.* Ehelyett teljesen abba a hibába esnek ezek a könyvek is, mint számos cseh és tót tankönyv Csehszlovákiában, amely Libusa, Szvatopluk őskora és a világháború között csak Giskra hőstettét, esetleg Csák Máté lázadását és hasonló néhány eseményt tart figyelemreméltónak és a többit tudatosan elhallgatja.

Nyelvi szempontból ezek a történelmi olvasmányok még gyatrábbak, mint tartalmi szempontból. Lássunk néhány idézetet:

„Dragutin király eljegyzéséiben ezt olvassuk: „Az ünnepségre és versenyekre a szomszédos országok előkelősége is *meg volt híva*. Ottokár, a csehek hős királya, akkor Uros-hoz fordult e szavakkal: *Faji és nyelvi rokonom*, szerbek hős királya, szomszédom, add szép unokádat, Katalint feleségül faji rokonom hős fiához, Dragutin királyfihoz. S azután *uraljon a béke* a ti országaitok és az én országom földjén, s mi *szövetkezve a vad tatárnak* — ki földjeinket nemrég annyira elpusztította — elrettentő félelmévé leszünk“ (60).

A koszovói ütközet alatt: „*Lovak sikoltása*, sebesültek nyöszörgése és jajgatása s kardok suhogása töltötte *be* a környék *levegőjét*“ (62).

Mihajlo fejedelem: „Saját államát *gyors lépésekkel rendezte*, ezt az ellenségei *jól megneszelték*“ (66).

„*Nemzetének száműzetését a király is folyton alattvalói körében töltötte*“ (81) olvassuk, holott éppen azt akarja mondani, hogy a világháború alatt Péter királynak *el kellett hagnia* az országot a szerb hadsereggel együtt.

„*Ezen területek egy állammá egyesültek* s ma Jugoszlávia királyságot alkotják. *Ezen felszabadítás és egyesülés körül* a legfőbb érdeme Petár királynak volt. Áldásos uralkodását *ezen* tétével koronázta meg s azután nyugodt szív-

vel, tiszta lélekkel ment a királyok királyának trónja elé 1921. évi augusztus 16-án“ (83).

Ilona királynéről azt mondja, hogy „katolikus egyházak *mellett* görög 'keleti egyházaikat is épített“ (58), holott azt akarja mondani, hogy katolikus *templomokon kívül* görög keletieket is épített, hiszen ezek a *templomok* egészen *másutt* épültek fel.

Tehát sem általános pedagógiai, sem tisztán nyelvi szempontból e monopóliumot élvező tankönyvek nem állják meg helyüket és csak sajnálnunk lehet, hogy ismételten is változatlanul rossz formában adták ki azokat a még létező magyar iskolatagozatok részére.

Kardos Béla dr.